

Отримано: 25 лютого 2017 р.

Прорецензовано: 03 березня 2017 р.

Прийнято до друку: 14 березня 2017 р.

Парасій-Вергуненко І. М. Операційний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства : комплексний підхід / І. М. Парасій-Вергуненко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА», березень 2017. – № 4(32). – С. 207–212.

УДК: 658.511

JEL-класифікація: M41

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку в кредитних у бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОПЕРАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД

У статті уточнено економічну сутність поняття «ресурсний потенціал» та систематизовано класифікацію видів виробничих ресурсів. На відміну від традиційних методичних підходів до аналізу ефективності використання окремих видів виробничих ресурсів (матеріальних, трудових, основних засобів) розроблено методіку комплексного аналізу ефективності використання сукупності виробничих ресурсів з урахуванням екстенсивного та інтенсивного напрямку дослідження. Виокремлено основні аналітичні етапи дослідження, розроблено алгоритми розрахунку одиничних показників за трьома групами ресурсів та запропоновано механізм їх узагальнення в інтегральний показник.

Ключові слова: ресурси, ресурсний потенціал, аналіз, ресурсовикористання, стратегічний потенціал, матеріаловіддача, фондівіддача, продуктивність праці, оборотність капіталу.

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна,

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры учета в кредитных и бюджетных организациях и экономического анализа ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

ОПЕРАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ: КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД

В статье уточнена экономическая сущность понятия «ресурсный потенциал» и систематизирована классификация видов производственных ресурсов. В отличие от традиционных методических подходов к анализу эффективности использования отдельных видов производственных ресурсов (материальных, трудовых, основных средств), разработана методика комплексного анализа эффективности использования совокупности производственных ресурсов с учетом экстенсивного и интенсивного направления исследования. Выделены основные аналитические этапы исследования, разработаны алгоритмы расчета единичных показателей по трем группам ресурсов и предложен механизм их обобщения в интегральный показатель.

Ключевые слова: ресурсы, ресурсный потенциал, анализ, стратегический потенциал, материаловотдача, фондотдача, производительность труда, оборачиваемость капитала.

Iryna Parasiy-Vergunenko,

Doctor of economics, professor of the Institute of the accounting in credit and budgetary institutions and economic analysis, Kyiv national economic university named after Vadym Hetman

ANALYSIS OF THE OPERATIONAL EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE RESOURCE POTENTIAL: COMPREHENSIVE APPROACH

The article clarifies the economic substance of the term «resource potential» and systematizes the production resources classification. Unlike the traditional methodological approaches to the efficiency analysis of the certain types of production resources (material, labor, plant and equipment) usage, method of the complex efficiency analysis of the production resources set in the view of the extensive and intensive research direction has been developed. The basic analytical stages of the research have been determined and the algorithms of the individual indices calculation for the three groups of resources and the mechanism of their synthesis in the integral index have been suggested.

Key words: resources, resource potential, analysis, resources usage, strategic potential, resources efficiency, capital efficiency, labor productivity, capital turnover.

Постановка проблеми. Важливим напрямом аналізу операційної діяльності підприємства є визначення та оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу як невід’ємної складової внутрішнього стратегічного середовища. На жаль, останнім часом у нашій країні спостерігається тенденція до зниження ефективності ресурсовикористання, що на мікрорівні негативно впливає на фінансові результати діяльності окремих економічних суб’єктів, а на макрорівні – знижує ресурсний потенціал країни

та її конкурентоспроможність загалом. Актуальність вивчення проблеми аналізу ресурсного потенціалу підприємства пов'язана із загостренням економічної кризи в країні, нестабільністю економічної ситуації, значним посиленням конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання за ринки ресурсів і ринки збуту готової продукції.

Економічний механізм управління виробничими ресурсами має базуватися на аналізі ресурсозабезпечення і ресурсовикористання, який дає змогу передбачити кінцеві результати операційної діяльності. Економічний аналіз рівня використання на підприємствах різних ресурсів має забезпечувати потреби управління ефективністю діяльності як підприємства загалом, так і окремих його бізнес-одиниць. Раціональність використання ресурсів формується на мікрорівні та залежить від досконалості аналітичного забезпечення управління використання ресурсів та їх контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методики аналізу використання окремих видів ресурсів були розглянуті в багатьох наукових статтях, відповідних розділах підручників та навчальних посібників вітчизняних та зарубіжних учених та спеціалістів, зокрема: Л. Е. Басовського, М. А. Вахрушиної, А. Г. Кайгородова, Г. І. Кіндрацької, К. Ф. Ковальчук, Т. Д. Косової, Є. В. Мниха, Н. С. Пласкової, Г. В. Савицької, В. М. Серединської, М. Г. Чумаченка та інших.

Слід зазначити, що останнім часом значно збільшилась кількість публікацій щодо аналітичних досліджень внутрішнього потенціалу підприємств, зокрема такі питання знайшли своє висвітлення в роботах Н. С. Краснокутської, І. П. Отенко, Л. В. Скоробогатої, О. С. Федоніна. Проте в працях зазначених авторів основний акцент зроблено на розкритті економічної сутності такої категорії, а питання дослідження внутрішнього або конкурентного потенціалу розглядаються здебільшого з позиції стратегічного управління. Окремі аспекти комплексного аналізу ефективності використання ресурсів підприємства було висвітлено в працях Л. В. Кривовязюк, М. А. Вахрушеної, Н. П. Любушина, Н. С. Пласкової, І. Н. Чуєва. Водночас методологічні та методичні аспекти комплексної аналітичної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства залишаються поза зоною уваги науковців. Недостатньо вивченими є питання економічних наслідків, тобто недоотриманих вигід підприємством у результаті неповного використання ресурсного потенціалу підприємства з урахуванням інтенсивних та екстенсивних факторів.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є розроблення методики аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства на основі комплексного підходу з використанням екстенсивних та інтенсивних показників.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною основою розроблення методики комплексного аналізу ресурсного потенціалу підприємства підприємств є визначення економічної сутності таких ключових понять як «ресурси» та «ресурсний потенціал».

У широкому розумінні поняття «ресурс» (фр. *ressource* – засіб, спосіб) означає запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби [4, с. 1216].

В економічній літературі *ресурси* розглядають як сукупність природних, виробничо-технічних, організаційних і соціальних факторів, тобто основних елементів виробничого потенціалу, які підприємство має у своєму розпорядженні і які використовують для досягнення конкретних бізнес-цілей та його економічного розвитку.

Зазвичай економічні (виробничі) ресурси класифікують у такий спосіб:

– *за складом (елементами)*: технічні, матеріальні, кадрові, фінансові, природні, просторові, технологічні, інформаційні;

– *за походженням*: первинні та вторинні;

– *за структурою*: засоби праці, предмети праці, продукти праці;

– *за сферою використання*: у сфері виробництва, у сфері обігу.

Ключовою категорією внутрішнього стратегічного аналізу є «ресурсний потенціал». Аналітична оцінка ресурсного (виробничого) потенціалу підприємства ґрунтується насамперед на загальному розумінні поняття «потенціал».

Потенціал (від латинського *potentia* – можливість, потужність) – корисна властивість, що виявляється тоді, коли об'єкт (держава, галузь, підприємство, особа та ін.) здійснює певну діяльність, спрямовану на досягнення встановлених цілей. Потенціал – це наявні засоби, запаси, джерела, що можуть бути використані для досягнення певної мети, розв'язання певного завдання, а також можливості окремої особи, суспільства та держави в певній галузі [3, с. 354; 7, с. 5]. З другого боку, потенціал можна розглядати не просто як сукупність наявних ресурсів, а й як «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [4, с. 1087].

Дуалістичний підхід до цього терміна виявляється в підходах різних авторів до його розуміння. Потенціал організації як економічна категорія в економічних дослідженнях має різні прикладні варіанти: «економічний потенціал», «конкурентний потенціал», «стратегічний потенціал», «виробничий потенціал», «маркетинговий потенціал», «трудова потенціал», «фінансовий потенціал», «інформаційний

потенціал», «інноваційний потенціал», «ресурсний потенціал» тощо [5, с. 228]. Таке різнопланове «забарвлення» цього терміна пов'язане із фаховими інтересами дослідника, який вивчає його сутність. Ключовим моментом має бути загальне розуміння потенціалу організації (підприємства) як первинних умов його функціонування та раціонального використання того, що в нього є, тобто ресурсів.

Попри різні підходи до трактування цієї категорії, більшість економістів суттєво не відійшла від загально визнаного розуміння потенціалу, і здебільшого, не зважаючи на численні варіанти його тлумачення, домінує ресурсний підхід [7, с. 6–7].

Визначаючи сутність конкурентного потенціалу, слід розрізняти поняття «виробничий потенціал» та «конкурентний потенціал». Якщо виробничий потенціал характеризує наявність відповідних ресурсів для здійснення основної діяльності, то конкурентний потенціал є характеристикою потенційних можливостей ефективної конкурентної боротьби з урахуванням наявного ресурсного потенціалу. Фактично конкурентний потенціал містить виробничий потенціал як окрему виробничу підсистему та потенціал адаптації-розвитку.

Отже, якщо *виробничий потенціал* можна розглядати як засоби, запаси, джерела та функціональні можливості, що є в наявності у виробничій системі і можуть бути використані для задоволення потреб і запитів споживачів через виробництво та збут виробленої продукції, робіт і послуг, то *потенціал адаптації-розвитку* – це запаси, джерела та функціональні можливості, що є в наявності у виробничій системі та можуть бути використані для розвитку та адаптації до умов зовнішнього та внутрішнього середовища, що постійно змінюються.

Поняття «потенціал адаптації-розвитку» тісно переплітається з поняттями «конкурентний потенціал» та «стратегічний потенціал» (за умови, якщо стратегічними цілями є підвищення конкурентоспроможності організації). За визначенням С. В. Близнака, «стратегічний потенціал підприємства – це його можливості щодо досягнення стратегічних цілей за рахунок ефективного розподілу і використання власних та залучених ресурсів, а також це можливість формувати певні конкурентні переваги через ресурсне забезпечення відповідного рівня конкурентного статусу підприємства» [2, с. 206].

Під час проведення підсумків діяльності організації за звітний період та розробляючи стратегію підвищення її ресурсного потенціалу, важливо оцінити в комплексі ефективність використання всіх її ресурсів на основі дослідження сукупності показників, що відображають окремі аспекти господарських процесів. Одним із напрямів комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства є аналіз екстенсифікації та інтенсифікації використання сукупних ресурсів. Узагальнюючі показники екстенсифікації та інтенсифікації використання ресурсів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники використання виробничих ресурсів підприємства

Вид ресурсів	Показники	
	Кількісні (екстенсивні)	Якісні (інтенсивні)
Персонал (кадри)	Середньоспискова чисельність персоналу	Продуктивність праці Трудомісткість виробництва продукції
	Витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи	Зарплатовіддача
Основні засоби (засоби праці)	Середньорічна вартість основних засобів; Сума нарахованої амортизації	Віддача основних засобів (фондовіддача) Амортизаційна віддача
	Виробнича площа	Вихід продукції з 1 м ² виробничої площі
	Вартість нематеріальних активів	Віддача нематеріальних активів
Матеріальні ресурси	Вартість матеріальних запасів	Оборотність матеріальних запасів
	Витрати на сировину та матеріали	Матеріаловіддача
Фінансові	Власний капітал	Оборотність власного капіталу
	Заборгованість за кредитами	Оборотність кредитної заборгованості
	Кредиторська заборгованість	Оборотність кредиторської заборгованості

Аналітичні процедури в процесі оцінювання екстенсифікації та інтенсифікації використання ресурсного потенціалу пропонуємо здійснювати в такій послідовності (рис. 1).

Рис. 1. Комплексний підхід до аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства

На першому етапі розраховують показники віддачі кожного виду ресурсів за звітний та базисний періоди за формулою:

$$B_{i \text{ рес}} = \frac{\text{Дохід від реалізації продукції (Д)}}{\text{Ресурс}} \quad (1).$$

До таких показників зазвичай відносять: матеріаловіддачу, віддачу основного капіталу (фондовіддачу), продуктивність праці (або зворотні показники ефективності – матеріаломісткість, амортизаціємістність, трудомісткість та інші).

На наступному етапі розраховують темпи зростання ($t_{\text{зрост}}$) та приросту ($t_{\text{приросту}}$) кожного виду ресурсів (екстенсивні показники).

На третьому етапі здійснюють комплексну оцінку динаміки якісних (інтенсивних) показників ресурсовіддачі за формулою середньої арифметичної:

$$K_{ii} = \frac{\sum t B_{i \text{ рес}}}{n} \quad (2)$$

де K_{ii} – комплексний показник динаміки якісних показників;

$t B_{i \text{ рес}}$ – темп зростання віддачі i -го ресурсу;

n – кількість показників, що включені до комплексної оцінки.

Четвертий етап аналізу передбачає розрахунок показників екстенсифікації ($K_{\text{екст}}$) і інтенсифікації ($K_{\text{інт}}$) нарощування доходу від реалізації продукції за кожним видом ресурсів за формулою:

$$K_{\text{екст } i} = \frac{\text{Темп приросту } i \text{ - го ресурсу}}{\text{Темп приросту доходу від реалізації продукції}} \quad (3)$$

$$K_{\text{інт}} = 1 - K_{\text{екст}} \quad (4).$$

На п'ятому етапі розраховують комплексні показники впливу інтенсифікації ($K_{\text{інт}}$) та екстенсифікації ($K_{\text{екст}}$) сукупного використання ресурсів при приріст доходу від реалізації продукції за формулами:

$$K_{\text{екст}} = \frac{\sum K_{\text{екст } i}}{n} \quad (5)$$

$$K_{\text{інт}} = \frac{\sum K_{\text{інт } i}}{n} \quad (6)$$

де n – кількість показників інтенсивного та екстенсивного використання ресурсів, включених в розрахунок комплексної оцінки.

На завершальному етапі розраховують відносну економію ($\Delta E_{\text{рес}}$), або перевитрату ресурсів ($\Delta \Pi_{\text{рес}}$) за формулою:

$$\Delta E_{\text{рес}} \text{ або } \Delta \Pi_{\text{рес}} = P_i^1 - P_i^0 \times t_{\text{до}} \quad (7)$$

де P_i^1, P_i^0 – середнє значення обсягу i -го ресурсу в звітному та базисному періоді;

$t_{\text{до}}$ – темп зростання доходу від реалізації продукції за період.

Якщо у звітному періоді мало місце зростання віддачі певного виду ресурсу, це означає, що підприємство нарощує виручку від продажів випереджальними темпами порівняно з темпами приросту самого ресурсу. І навпаки, якщо темп зростання ресурсу випереджає темп зростання доходу від реалізації продукції, відбувається додаткове відволікання коштів, вкладених у цей ресурс, що не приносить бажаної віддачі.

Методика комплексного аналізу ефективності використання ресурсів наведена в таблиці 2.

Комплексна оцінка показала, що використання ресурсного потенціалу на підприємстві здійснюється як екстенсивним (витратним) шляхом, так і інтенсивним.

Таблиця 2

Комплексний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Темп зростання	Темп приросту	Показники		Відносна економія (перевищення витрат) ресурсу
					Екстенсивності використ. ресурсів (К ест)	Інтенсивності використ. ресурсів (К інт)	
Екстенсивні показники							
1. Середньоспиксова чисельність персоналу, осіб	200	175	0,875	-0,125	-0,931	x	-51,8
2. Витрати на оплату праці персоналу, тис. грн	14400,0	14700,0	1,021	+0,021	0,155	x	-4898,4
3. Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	27800,0	28300,0	1,018	+0,018	0,134	x	-59825,2
4. Нараховано амортизації, тис. грн	2502,0	2830,0	1,131	+0,131	0,976	x	-1629,6
5. Витрати на матеріали, тис. грн	28300,0	32800,0	1,159	+0,159	1,184	x	+707,8
6. Середньорічна вартість матеріальних запасів, тис. грн	9000,0	12250,0	1,361	+0,361	2,690	x	+2044
7. Дохід від реалізації продукції, тис. грн	54000,0	61250,0	1,134	+0,134	x	x	x
8. Комплексний показник екстенсивного використання ресурсів	x	x	1,094	0,094	0,701	x	x
Інтенсивні показники							
9. Продуктивність праці (річна), тис. грн	270,0	350,0	1,296	+0,296	x	1,931	x
10. Коефіцієнт зарплатовіддачі	3,75	4,17	1,112	+0,112	x	0,845	x
11. Віддача основних засобів (фондовіддача)	1,94	2,16	1,113	+0,113	x	0,866	x
12. Амортизаціовіддача	21,58	21,64	1,003	+0,003	x	0,024	x
13. Матеріаловіддача	1,91	1,87	0,979	-0,021	x	-0,184	x
14. Оборотність матеріальних запасів	6	5	0,833	-0,167	x	-1,690	x
15. Комплексний показник інтенсивного використання ресурсів			1,056	+0,056	x	0,299	x

Середній темп зростання екстенсивних показників (обсягу задіяних у виробничому процесі всіх ресурсів) збільшились на 9,4%, а інтенсивних показників, що характеризують віддачу ресурсів, збільшилась на 5,6%, що є позитивним. Проте динаміка віддачі ресурсів дещо відставала від динаміки зростання їх обсягів. Підтвердженням цього є комплексні показники екстенсифікації та інтенсифікації використання сукупних ресурсів. Так, зростання доходу підприємства було забезпечене на 70% екстенсивною складовою і лише на 30% інтенсифікацією використання ресурсів (підвищенням їх віддачі). Негативно вплинули на дохід підприємства зниження матеріаловіддачі й уповільнення оборотності матеріальних запасів, що свідчить про необхідність коригування політики управління складськими матеріальними запасами.

Як свідчить аналіз, майже за всіма видами ресурсів, крім матеріальних, відбулась їх відносна економія. Так, відносна економія по оплаті праці склала, яка викликана збільшенням продуктивності праці склала 4898,4 тис. грн. Ефективне використання кадрового потенціалу принесло компанії відносну економію середньоспиксової чисельності персоналу в кількості 25 осіб. Спостерігається значна економія коштів вкладених в основні засоби, яка склала 59825,2 тис. грн. Відповідно до цього підвищення амортизаційної віддачі сприяло вивільненню 1629,6 тис. грн. Проте за таким видом ресурсів як матеріальні ресурси мало місце зниження ефективності їх використання (знизилися матеріаловіддача), що призвело

до відносних перевитрат ресурсів у розмірі 707,8 тис. грн. Певну увагу слід звернути і на перевищення розміру матеріальних запасів на складі та зниження їх оборотності, що спричинило додаткові відносні перевитрати в сумі 2044 тис. грн.

Висновки. Отже, запропонована методика дає змогу комплексно підійти до проблеми аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та визначити проблемні зони щодо його вдосконалення. Наведена система екстенсивних та інтенсивних аналітичних показників і методика їх узагальнення дає змогу отримати найбільш повну характеристику ефективності використання окремих складових ресурсного потенціалу підприємства та допомагає виявити резерви більш повного їх використання з урахуванням зовнішніх факторів, розробити оптимальну стратегію посилення своїх конкурентних переваг на основі внутрішніх можливостей підприємства.

Література:

1. Анализ финансовой отчетности : учебник / под ред. М. А. Вахрушиной и Н. С. Пласковой. – М. : Вузовский учебник, 2007. – 367 с.
2. Близнюк С. В. Маркетинг в Україні : проблеми становлення та розвитку / С. В. Близнюк. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : ВЦ «Політехніка», 2004. – 400 с.
3. Большая Советская энциклопедия. – М. : Сов. энциклопедия, 1975. – Т. 29. – 640 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
5. Кайгородов А. Г. Финансовый потенциал как критерий целесообразности финансового оздоровления предприятия / А. Г. Кайгородов, А. А. Хомякова // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 4. – С. 226–233.
6. Серединська В. М. Економічний аналіз : навч. посіб. / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович. – К. : Астон, 2010. – 592 с.
7. Федонін О. С. Потенціал підприємства : формування та оцінка / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексик. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с.